

عاشقانه

در دوران یک هزار ساله ادب فارسی
(از رودکی سمرقندی تا رشید یاسمی)
بر اساس تاریخ ادبیات دکتر ذبیح الله صفا

تألیف:

دکتر سید احمد حسینی کازرونی

استاد زبان و ادبیات فارسی

سرشناسه : حسینی کازرونی، سید احمد، ۱۳۳۰ -
 عنوان و نام پدید آور : عاشقانه‌ها در ادب فارسی : دوران یک‌هزار ساله از رودکی سمرقندی تا رشید
 یاسمی بر اساس تاریخ ادبیات دکتر ذبیح الله صفا / تألیف احمد حسینی کازرونی.
 مشخصات نشر : بوشهر: دانشگاه آزاد اسلامی: واحد بوشهر، ۱۳۹۱.
 مشخصات ظاهری : ۳۰۴ ص.
 شابک : 978-964-10-1190-3
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : چاپ قبلی: زوار، ۱۳۸۷.
 یادداشت : کتابنامه.
 موضوع : شعر فارسی -- مجموعه‌ها
 موضوع : شاعران ایرانی -- سرگذشتنامه
 موضوع : عشق در ادبیات
 شناسه افزوده : دانشگاه آزاد اسلامی. واحد بوشهر
 رده بندی کنگره : PIR ۴۰۳۲/ح۵ ۱۳۹۱
 رده بندی دیویی : ۸۵۱/۰۰۸
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۷۴۷۱۳۳

عنوان: عاشقانه‌ها در ادب فارسی دوران یک هزار ساله از رودکی سمرقندی تا رشید
 یاسمی بر اساس تاریخ ادبیات دکتر ذبیح الله صفا
 تألیف: سید احمد حسینی کازرونی
 ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی - واحد بوشهر
 انتشارات: دانشگاه آزاد اسلامی - واحد بوشهر
 نوبت چاپ: اول ۱۳۹۱
 صفحه آرای: جهان فارس ۶۶۹۵۴۰۷۴
 طراح جلد: محمد ساکی انتظامی
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۰-۱۱۹۰-۳
 تعداد صفحه: ۳۰۴ صفحه
 قیمت: ۱۰/۰۰۰ تومان
 تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	پیش‌گفتار.....
۱۱	بخش نخست: زبان شعر و عشق.....
۱۶	گفتار اوّل: تغزّل و غزل در ادب فارسی و ذکر مختصّات آن.....
۱۶	معانی غزل، نسیب، تشبیب، تغزّل (اشعار عاشقانه).....
۱۷	سیری تاریخی.....
۲۳	محاسن غزل:.....
۲۴	معایب غزل:.....
۲۵	گفتار دوم: ذکر شواهد (ذکر واژهٔ عشق در شعر شاعران).....
۲۶	عشق در ادب فارسی (سیر اشعار عاشقانه).....
۳۳	بخش دوم: عاشقانه‌ها (ذکر نمونه‌هایی از عاشقانه‌ها در ادب فارسی).....
	از رودکی سمرقندی تا رشید یاسمی؛ همراه با شرح حال به اختصار
۳۳	رودکی.....
۳۵	شهید.....
۳۶	بُوشَعْبِیّ.....
۳۷	خُسرَوانی.....
۳۹	مَعْرُوفی.....
۴۱	مَنْجِیک.....
۴۳	مَنْطَقی.....
۴۵	رابعه.....
۴۷	فِرْدَوْسی.....
۵۴	فَرُّخِی.....
۵۵	لَبِیبی.....
۶۲	عَنْصَری.....

۶۸	بهرامی
۷۰	بالیث طبری
۷۱	فخر گرگانی
۷۴	قطران
۷۶	لامعی
۷۸	آرزقی
۸۰	مُعَرّی
۸۵	عَمَعُق
۸۸	سنائی
۹۲	صابر
۹۵	جَبَلی
۹۷	حَسَنِ غَزَنوی
۹۹	قوامی رازی
۱۰۱	سُوَرَنی
۱۰۲	آبیر آخسیکنی
۱۰۶	عِمادی
۱۰۸	فُتُوحی
۱۱۰	سَمائی
۱۱۲	آنوَری
۱۱۴	نظامی
۱۲۱	فَلَکَی
۱۲۴	مُجیر
۱۲۶	جمال الدّین اصفهانی
۱۲۸	ظَهِیر
۱۳۰	خاقانی
۱۳۳	رضی الدّین
۱۳۶	شَرَف الدّین شَمُروَه
۱۳۸	ضیاء حُجَندی

۱۴۰	رَفِيعُ لُبَّانِي
۱۴۲	عَطَّار
۱۴۶	کمال‌الدین اصفهانی
۱۴۸	امامی
۱۵۰	مولوی
۱۶۱	مَجْدِ هَمَّگَر
۱۶۳	عِراقی
۱۶۸	سعدی
۱۷۴	سِیْفِ قَرغانی
۱۸۰	هُمام
۱۸۲	خُسْرُو
۱۸۵	حسن دِهْلَوی
۱۸۸	أَوْحَدی
۱۹۵	خواجه
۲۰۱	رُکْنِ صائِن
۲۰۵	عُبَید
۲۰۸	عِمادِ قَقیه
۲۱۱	سلمان
۲۱۴	حافظ
۲۲۰	کَمال
۲۲۳	کاتبی
۲۲۵	شاهی
۲۲۷	جامی
۲۳۱	فغانی
۲۳۳	أُمیدِی
۲۳۴	هِلالی
۲۳۷	اهلی
۲۴۰	وَحشی

۲۴۳	مُحْتَشَم
۲۴۵	فَیْضی
۲۴۸	نَظِیری
۲۵۵	طالِب
۲۵۷	صائب
۲۵۹	جُویا
۲۶۱	بیدل
۲۶۳	حَزین
۲۶۶	عاشق
۲۶۹	آذر
۲۷۱	هاتف
۲۷۳	سحاب
۲۷۶	مِجَنَر
۲۷۸	قاآنی
۲۸۰	فُروغی
۲۸۲	سُرُوش
۲۸۶	غالب
۲۸۸	شَیْبانی
۲۹۰	ایرج
۲۹۳	اقبال
۲۹۵	رشید
۲۹۷	کتاب‌نامه
۳۰۱	فهرست مشخصات کتاب‌های تألیف شده توسط مؤلف این کتاب

پیش‌گفتار

عشق راستین، کیمیای زندگی است و نقطه پیوند و واسطه‌العقد محبت‌های انسانی است در تکامل حیات بشری، زداینده پلیدی‌ها و مفسده‌هاست. هجرتی است از محب به محبوب، که درنهایت، محب و محبوب را پس از غرقه شدن در دریای پُر جوش و خیزابی عشق به یگانگی و کمال می‌رساند و جاودانه‌شان می‌سازد.

عشق‌های دنیوی در صورت سلامت به مثابه پلی است استوار که دو سویه‌های عشق را پس از تب و تاب‌ها به ساحل امید می‌رساند و همدم فرشتگان‌شان می‌سازد. عاشقانه‌های عفیف نیز، انسان‌ها را متعالی ساخته و درنهایت عرشی و آسمانی می‌نمایند. عاشقانه‌ها، بیانگر نیت‌های درونی شاعران است، شاعرانی که ذهن و زبان خود را بدان معطوف ساخته‌اند، اینان با دویال تخیل و عاطفه در گستره عشق به پرواز درمی‌آیند، عرصه‌ها را درمی‌نوردند و در فضای پرغوغای شعر، خویش‌ن خویش را به اوج می‌رسانند. از آن جا، ره سپار خلوت دل می‌گردند، با یار دل نواز محشور می‌شوند و با صیقل عشق، روح خود را آراسته و تابناک می‌گردانند.

هر چند که زمان پیدایش عاشقانه‌ها در ادب فارسی دری، از آغازین دوره‌ها یعنی از میانه سده سوم نمود پیدا کرده است و ابیاتی از سروده‌های حنظله باد غیسی (م، ۲۲۰ ه‍.ق. = ۸۳۵ میلادی) در این خصوص بر جا مانده، اما تکامل غنایی‌ها در ادبیات فارسی، در سده چهارم هجری رخ داده است.

از این روزگار است که به تدریج، غزل جای گزین تغزلات در تشبیب قصاید می‌شود. رودکی سمرقندی، نخستین شاعری است که چیرگی خود را در سرایش غزل‌های دل‌انگیز زبان فارسی نشان داده و پس از وی، شهید بلخی، غزل‌های زیبا و لطیفی را از خود بر جای گذاشته است.

پس از این دو، شاعرانی چون خسروانی، دقیقی، منجیک ترمذی، طاهر چغانی، خسروی سرخسی، ربیعۀ قزدار، ترکی کشی ایلاقی (رک: گنج سخن، ج اول، ص شصت و هفت) به سرودن اشعاری در قالب غزل پرداختند.

فرّخی سیستانی (نیمۀ نخستین سده پنجم) نخستین شاعری است که به خوبی توانسته معانی و مضامین غنایی را به طور همگون در غزل و تغزل به کار برد. او در این امر، پیشوای شاعرانی است که تا سده ششم هجری، از معانی غنایی در این طرز و شیوه، در تغزل‌های شعری خود استفاده کرده‌اند.

سنایی غزنوی و امیر معزی، غزل را آزادگونه برای بیان احساسات و ابراز عواطف شخصی اختصاص داده‌اند و بدین گونه، غزل به تدریج در ادب کلاسیک فارسی به عنوان گونه‌ای از انواع خاصّ شعری منظور گردید.

غزل‌سرایی و توجه به اشعار عاشقانه، از میانه سده ششم، گسترش بیش‌تری یافت و از همین زمان بود که برخی از شاعران به غزل، بیش از قصیده تمایل پیدا کردند.

در سال‌های پایانی سده ششم هجری، جمله‌ای از این شاعران، مانند: انوری ابیوردی، سمایی مروزی، سیفی نیشابوری، قوامی رازی، اثیرالدین اخسیکتی، جمال‌الدین اصفهانی، عمادی شهرباری، ظهیر فاریابی، خاقانی شروانی، نظامی گنجوری، ضیاء خجندی و کمال‌الدین اسماعیل به سرودن غزل‌های شیوا روی آوردند.

غزل‌های عاشقانه در سده هفتم هجری به وسیله سعدی شیرازی روبه کمال گذاشت، وی نهایت مهارت و استادی را در بیان مضامین نو و لطیف و متنوع در غزلیات عاشقانه خود به کار برد تا آن جا که غزل عاشقانه با سعدی به اوج رسید.

از سوی دیگر، غزل‌های عارفانه که با سنایی آغاز گردیده بود، توسط عطار نیشابوری و مولوی بلخی به تضح و پختگی و با لسان‌الغیب حافظ شیرازی فلکی و آسمانی گردید. از عهد حافظ تا روزگار جامی، شاعران بسیاری در ادب دیرپای فارسی به غزل‌سرایی

پرداختند که بیش‌تر آنان در مایه‌های عرفانی، آثاری را از خود برجای گذارده‌اند. غزل‌سرایی از سدهٔ نهم به بعد، به زبان تخطاطب نزدیک می‌شود تا جایی که در سدهٔ دهم به حدّ اعلای سادگی می‌رسد و در نهایت در نیمهٔ سدهٔ دهم به پیدایش سبک هندی (اصفهانی) منجر می‌شود. پس از گذشت این دوران، به دورهٔ بازگشت ادبی می‌رسیم که شاعران پارس‌گوی در قصیده و غزل به طرز و شیوهٔ شاعران سبک خراسانی و عراقی متمایل گردیدند.

در این جنبش ادبی، هر چند که کار شعر و شاعری به تکرارهای ملالت بار کشیده شد، اما بعضی از گروندگان این سبک، توانستند غزل‌های تازه و دل‌کشی را در مضامینی جدید از خود به یادگار گذارند.

پس از عبور از این دوران تاریخی، در دو سدهٔ اخیر هم، جدال بر سر کهنه و نو در جریان بوده و عاشقانه‌ها در انواع شعری و شیوه‌های گوناگون شاعرانه، رایج و متداول گردد. بدین گونه است که شاعران ادب فارسی، هر یک به سلیقهٔ خود، عاشقانه‌هایی از ذهن و زبان خود بر جای گذاشته‌اند که در این دفتر به ذکر نمونه‌هایی از ماندگاری‌ها به همراه شرح مختصری از زندگی و احوال آنان پرداخته می‌شود.

فهرست شاعران صاحب نامی که در عرصهٔ عاشقانه‌های زمینی و بشری، اشعاری از آنان در این کتاب ذکر شده به حدود ۸۰ تن می‌رسد که از رودکی سمرقندی آغاز و با رشید یاسمی به پایان می‌رسد.

مندرجات این کتاب براساس فهرست تنظیمی در دو بخش تنظیم و تألیف گردیده است. در تدوین بخش دوم، ملاک انتخاب شاعران و ذکر عاشقانه‌ها، تاریخ ادبیات دکتر ذبیح‌الله صفا و دیوان اشعار شاعران موردنظر بوده که پس از جرح و تعدیل و ویراستاری و دخل و تصرف‌ها، به ذکر برگزیده‌هایی از آنها با رسم الخط معمول روز اقدام گردیده است.

دکتر سیداحمد حسینی کازرونی

استاد زبان و ادبیات فارسی

دانشگاه آزادی اسلامی - بوشهر